
PWYLLGOR IAITH DYDD IAU, 17 IONAWR 2019

Yn bresennol:

Y Cynghorwyr: Alan Jones Evans, Aled Evans, Alwyn Gruffydd, Judith Humphreys, Charles Wyn Jones, Elwyn Jones, Eric M. Jones, Kevin Morris Jones, Cai Larsen, Eirwyn Williams ac Elfed Wyn Williams.

Swyddogion: Gwenllïan Mair Williams (Rheolwr Gwasanaethau Iaith Gymraeg), Annes Siôn (Swyddog Cefnogi Aelodau), Rhonwen Jones (Swyddog Cefnogi Aelodau)

Eraill a wahoddwyd: Y Cynghorydd Edgar Wyn Owen (Is Gadeirydd y Cyngor)

Ar gyfer eitem 7 ac 8: Garem Jackson (Pennaeth Adran Addysg)

1. YMDDIHEURIADAU

Croesawyd yr Aelodau Cabinet a swyddogion i'r cyfarfod. Derbyniwyd ymddiheuriadau gan Cyng. Elin Walker Jones a'r Aelod Cabinet dros iaith Cyng. Nia Jeffreys.

2. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

Ni dderbyniwyd unrhyw ddatganiad o fuddiant personol gan unrhyw aelod oedd yn bresennol.

3. MATERION BRYD

Ni dderbyniwyd unrhyw faterion bryd.

4. COFNODION

Llofnododd y Cadeirydd gofnodion y cyfarfod blaenorol o'r pwyllgor hwn a gynhaliwyd ar y 18 Hydref, 2018 fel rhai cywir.

5. ADRODDIAD AELOD CABINET DROS YR IAITH GYMRAEG

Cyflwynodd y Rheolwr Gwasanaethau'r iaith Gymraeg yr adroddiad yn absenoldeb yr Aelod Cabinet. Nodwyd ei bod wedi bod yn gyfnod tawel gyda chynlluniau hybu yn mynd rhagddi. Mynegwyd fod y cynllun Hybu'r Gymraeg yn fewnol yn datblygu yn dda a bydd diweddariad yn dod i'r Pwyllgor Iaith yn fuan.

Tynnwyd sylw at gynllun 'Common Voice Cymraeg' sydd yn cael ei ddatblygu ar hyn o bryd. Nodwyd mai ymgais yw'r cynllun i greu data rhydd ar gyfer adnabod lleisiau, fel bod peiriannau yn gallu deall yr hyn yr ydych yn dweud wrthynt er mwyn ymateb. Ychwanegwyd y bydd ymgyrch yn cael ei gynnal ym mis Mawrth er mwyn annog pobl gyfrannu i'r cynllun, y mwyaf o amrywiaeth mae'r peiriant yn ei gael, y gorau y

bydd y gallu eu dehongli.

Cadarnhawyd fod Hunanlaith wedi derbyn grant am y ddwy flynedd nesaf, a bod rhaglen waith drafft wedi ei greu. Ategwyd fod trafodaethau yn cael ei gynnal gyda Llywodraeth Cymru er mwyn proffesiynoli'r maes.

6. ADRODDIAD SICRWYDD COMISIYNYDD Y GYMRAEG- MESUR O LWYDDIANT

Cyflwynwyd yr adroddiad gan nodi y bydd cyfrifiad arall yn cael ei gynnal mewn dwy flynedd. Nodwyd fod yr adroddiad wedi ei gyflwyno yn y cyfarfod blaenorol ond fod angen crynodeb a thrafod y nodweddion perthnasol i Wynedd. Mynegwyd yn flynyddol fod Comisiynydd y Gymraeg yn cyhoeddi adroddiad sydd yn destun ymchwil gan ei swyddogion am lwyddiannau sefydliadau i weithredu a chydymffurfio gyda safonau'r Gymraeg. Ychwanegwyd eu bod yn cyhoeddi'r adroddiadau er mwyn cynnig barn annibynnol er mwyn rhoi gwybod i siaradwyr Cymraeg, i dynnu sylw sefydliadau at arferion llwyddiannus ac i ddarparu tystiolaeth i wleidyddion. Mynegwyd mai adroddiad am 2017/18 yw'r adroddiad hwn, gan nodi fod gwaith datblygu wedi ei wneud bellach.

Esboniwyd fod yr adroddiad yn amlygu tair prif her i sefydliadau fel y nodir isod

- Datblygu eu darpariaeth er mwyn sicrhau gof gwasanaethau Cymraeg ar gael ac o ansawdd, ac nad ydynt yn trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- Gwella dealltwriaeth o'r rhesyma dros benderfyniadau defnyddwyr, a chymred camau cadarnhaol i hybu a hwyluso defnyddio'r gwasanaethau Cymraeg
- Rhoi ystyriaeth fanwl a strategol ar sut i gynyddu'r cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg.

Mynegodd y Rheolwr Gwasanaethau'r Gymraeg, fod yr adroddiad yn codi sawl pwynt diddordeb, ond ei bod am ganolbwyntio ar 3 argymhelliad i sefydliadau.

Argymhelliad 1 - Nodwyd er bod profiadau defnyddwyr yn dal i wella, mae angen cysondeb er mwyn rhoi ffydd i bobl fod gwasanaethau ar gael yn y Gymraeg, ac na chaiff y Gymraeg ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg. Mynegwyd mai Technoleg yw'r mater dan sylw a bod llawer o ddatblygiadau wedi bod yn dilyn arolwg gael ei gynnal o'r gwasanaeth hunanwasanaeth. Ond ategwyd, er bod hyn yn gadarnhaol fod angen fod yn wyladwrus o appiau newydd i sicrhau fod y ddwy iaith yn gweithio. Ychwanegwyd fod angen edrych i mewn i greu appiau ein hunain yn hytrach na cheisio addasu rhai sydd ar gael yn Saesneg yn barod.

Argymhelliad 2 - Nodwyd mai'r argymhelliad oedd i sefydliadau annog defnyddio gwasanaethau Cymraeg, a'u gwneud yn hawdd i'w defnyddio a deall profiadau go iawn ddefnyddwyr. Mynegwyd fod yr argymhelliad yma wedi ei thrafod mwy nad unwaith, a bod y dystiolaeth a gyflwynwyd ddim yn codi dim pryderon newydd. Nodwyd fod angen meddwl am ffordd o ddelio gyda'r rhwystrau. Ychwanegwyd fod rhai adrannau o fewn y Cyngor wedi bod yn ceisio gwneud mwy o ddefnydd o Gymraeg clir ac i leihau'r defnydd o eiriau mwy technegol.

Trafodwyd ffurflenni gan nodi fod ymchwiliad ym Mangor wedi dangos mai dim ond hanner y cyfranogwyr oedd yn dewis llenwi ffurflenni drwy gyfrwng y Gymraeg. Nodwyd ei fod yn codi'r cwestiwn os oes angen creu ffurflenni dwyieithog, ac i ystyried camau syml i newid hyn. Nodwyd fod yr adroddiad cenedlaethol yn nodi y

byddai pobl yn 'debygol iawn o wneud cais swydd yn Gymraeg os yw'r Gymraeg yn hanfodol' i'r swydd. Serch hyn, nodwyd fod nifer uchel o geisiadau swyddi yng Ngwynedd yn cael ei gyflwyno drwy'r Saesneg. Ychwanegwyd fod hyn er bod lefel o Gymraeg yn hanfodol ar gyfer pob swydd.

Wrth edrych ar y defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd Cyhoeddus nodwyd fod y safonau yn nodi fod modd cyfrannu drwy gyfrwng y Gymraeg. Nodwyd fod polisi'r Cyngor yn nodi fod Cyfarfodydd i gyd yn cael eu cynnal drwy gyfrwng y Gymraeg. Mynegwyd fod angen amlygu hyn i'r Comisiynydd Iaith.

Argymhelliad 3 - nodwyd mai'r argymhelliad oedd yr angen i sefydliadau roi ystyriaeth strategol a manwl i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg wrth wneud penderfyniadau polisi, ac o ran iaith gweithredu mewnol. Nodwyd fod angen asesu'r drefn sydd gan y Cyngor o asesu effaith, gan fod y safonau yn gofyn i sefydliadau ystyried sur y gellir gweithredu penderfyniad mewn ffordd sy'n arwain at effeithiau cadarnhaol ar y Gymraeg. Mynegwyd wrth edrych ar waith sydd yn cael ei wneud drwy grantiau a chontractau, cydnabuwyd fod gwaith i'w wneud yn y maes hwn. Ychwanegwyd ei fod yn flaenoriaeth.

Sylwadau'n codi o'r drafodaeth

- Mynegwyd fod yr adroddiad yn dangos brwdfrydedd yn y maes, ond fod dros 60% o ymatebwyr sydd yn rhan o'r data yn peidio defnyddio'r iaith o ganlyniad i resymau sy'n ymwneud a hyder. Mynegwyd fod angen mynd i'r afael a chodi hyder. Holwyd yn ychwanegol at faint y sampl a phobl a ddefnyddiwyd gan drafod pa mor wyddonol gywir yw'r sampl.
- Trafodwyd dechrau sgysiau yn Gymraeg, gan holi os yw hyn yn digwydd ym mhob lleoliad o fewn y Cyngor gan gynnwys Canolfannau Hamdden. Nodwyd fod gwaith wedi ei wneud a'i fod yn ddisgwyliad ar bob aelod o staff i gychwyn sgwrs drwy'r Gymraeg. Nodwyd efallai fod angen gwneud ymarferion i weld os hyn digwydd ym mhob lleoliad. Ychwanegwyd fod defnydd o'r iaith Gymraeg yn llafar i'w weld ar bob swydd ddisgrifiad.
- Trafodwyd ceisiadau swyddi gan nodi ei bod yn syniad efallai fod adran i ddangos eu sgiliau ysgrifenedig Cymraeg yn rhan o Ffurflen Gais y Cyngor.
- Mynegwyd wrth edrych ar ffurflenni, fod angen casglu gwybodaeth er mwyn ystyried creu ffurflenni dwyieithog. Ychwanegwyd fod angen sicrhau yn gyntaf dealltwriaeth o sut i ddefnyddio, deall a datblygu data. Mynegwyd angen am roi rhaglen at ei gilydd ar sut i gasglu gwybodaeth.
- Nodwyd wrth drafod gofyn y Safonau am i Gyngor Gwynedd 'ystyried sut y gellir gweithredu penderfyniad mewn ffordd sy'n arwain at effeithiau cadarnhaol ar y Gymraeg' y dylai'r Cyngor gof yn llawer gwell am wneud hyn. Mynegwyd fod y Cyngor yn gwneud asesiadau effaith sydd yn adnabod y risgiau ieithyddol ond efallai fod pobl yn cymryd y maes yma yn ganiataol. Mynegwyd efallai fod trigolion Gwynedd yn rhoi ymddiriedaeth yn yr aelodau i sicrhau fod y Gymraeg yn cael blaenoriaeth. Nodwyd yr angen i'r Cyngor fod yn gwneud camau ychwanegol i sicrhau fod y Gymraeg yn flaenoriaeth ac i fod yn fwy rhagweithiol.
- Mynegwyd fod cynnydd yn y nifer o swyddi ble mae'r angen am siaradwyr Cymraeg - a holwyd pa waith mae'r adran yn ei wneud i roi'r neges yma i ddisgyblion o fewn ysgolion. Nodwyd fod Hunanlaith yn gwneud gwaith cyson a phobl ifanc, ond nodwyd ei fod yn faes ble maent yn edrych ar sut mae

gwybodaeth yn cael ei rannu ac mae angen trafodaeth bellach ar y maes.

PENDERFYNIAD

Derbyniwyd yr adroddiad.

7. ARODDIAD CYNNYDD CYNLLUN STRATEGOL Y GYMRAEG MEWN ADDYSG

Cyflwynwyd yr adroddiad gan nodi y bydd y Pennaeth Adran Addysg yn mynd drwy saith deilliant sydd yn rhan o'r Cynllun Strategol er mwyn cael trafodaeth ar y meysydd.

Deilliant 1 - Mwy o blant 7 oed yn cael eu haddysgu drwy gyfrwng y Gymraeg. Mynegodd y Pennaeth Addysg fod y targed o 99.1% yn darged cwbl uchelgeisiol ac y gwir ganran yw 97.9%. Nodwyd mai hwyr ddyfodiad gan blant heb ddim Cymraeg yw un o'r rhesymau dros beidio cyrraedd y targed. Ychwanegwyd fod un ysgol o fewn dalgylch Bangor o ganlyniad i fod yn ysgol grefyddol a mwy o annibyniaeth ieithyddol. Mynegwyd yn dilyn penodiadau newydd i'r ysgol fod newidiadau wedi bod i agwedd yr ysgol at yr iaith.

Deilliant 2 - Mwy o ddisgyblion yn parhau i wella eu sgiliau Cymraeg wrth drosglwyddo o'r Ysgol Gynradd i'r Uwchradd. Nodwyd fod y canran yn is ac yn 83.4% o'i gymharu â'r targed o 84.7%. Mynegwyd fod hyn o ganlyniad i un ysgol uwchradd ym Mangor. Mynegwyd fod gwaith yn cael ei wneud gyda'r ysgol a bod gwelliant sylweddol wedi digwydd gyda chynnydd yn y nifer sydd yn defnyddio'r Gymraeg fel iaith gyntaf.

Deilliant 3 a 4 - Mwy o fyfyrwyr 14-16 yn astudio at gyfer cymwysterau drwy gyfrwng y Gymraeg a Mwy o fyfyrwyr 14-19 oed yn astudio pynciau drwy gyfrwng y Gymraeg mewn Ysgolion, Colegau a Dysgu Seiliedig ar Waith. Nodwyd fod data calonogol ar gyfer llwybr 14-19oed. Nodwyd ei bod yn anodd mesur faint yn union sydd yn gwneud eu harholiadau drwy gyfrwng y Gymraeg. Nodwyd yn 2016-17 fod 79% wedi cofrestru i wneud TGAU Cymraeg iaith Gyntaf. Nodwyd fod yr adran yn parhau i weithio gyda'r ysgolion i sicrhau cyrsiau amodol drwy gyfrwng y Gymraeg.

Deilliant 5 - Mwy o fyfyrwyr a sgiliau uwch yn y Gymraeg. Nodwyd fod y targed cyntaf - sef fod 77.2% o ddisgyblion ar ddiwedd Cyfnod Allweddol 4 a Graddau A* i mewn TGAU yn darged heriol. Mynegwyd fod canran Gwynedd yn uwch 'na chanran llawer o siroedd. Mynegwyd fod cwmp yn y canrannau eleni yn cyd-fynd a'r cwmp cenedlaethol mewn canlyniadau. Mynegwyd fod y canlyniadau'r deilliant yma yn cyd-fynd a buddsoddiad y sir mewn trochi pobl ifanc yn yr iaith.

Deilliant 6 - Darpariaeth Anghenion Dysgu Ychwanegol Cyfrwng Cymraeg. Nodwyd nad oes targedau ar gael ar gyfer darpariaeth anghenion Dysgu ychwanegol a bod hyn o ganlyniad i ddarpariaeth ar gael yn ddwyieithog i'r holl ddisgyblion.

Deilliant 7 - Cynllunio'r Gweithlu a Datblygiad Proffesiynol Parhaus. Nodwyd fod y mater yma yn fater sydd wedi codi yn benodol yn rhanbarthol. Gan fod angen sicrhau gweithlu o safon uchel er mwyn cyrraedd y targed o filiwn o siaradwyr Cymraeg. Mynegwyd fod angen gwella sgiliau athrawon ac angen i ysgolion fod yn arwain ar godi'r defnydd o'r Gymraeg. Nodwyd pan drafodwyd y Siarter Iaith Uwchradd a'r ysgolion, fod Ysgol Friars a Tywyn wedi bod yn flaengar iawn ac yn cyfrannu llawer mwy at y drafodaeth. Mynegwyd yn Ysgol Tywyn fod gwaith arbennig o dda wedi ei wneud a bod y Gymraeg drwy'r cynllun wedi ei dreiddio i mewn i'r gymuned.

Sylwadau'n codi o'r drafodaeth

- Holwyd am ddefnydd o'r iaith gyda rhieni sydd yn Dysgu eu plant o gartref. Nodwyd yn genedlaethol fod nifer y rhai sydd yn addysgu eu plant o'r cartref wedi codi ond eu bod yn parhau i fod yn ganran hynod o isel.
- Trafodwyd dalgylch Bangor yn enwedig gan fod gwaith ail strwythuro ar droed, a holwyd os bydd yn gwneud gwahaniaeth o ran iaith i'r ysgol grefyddol. Mynegwyd yn rhan o'r ail strwythuro fod y plant yn dueddol o fynd i ddwy ysgol arall ym Mhenrhosgarnedd.
- Trafodwyd lleihad mewn nifer o blant sydd yn cael eu hasesu drwy'r Gymraeg erbyn Cyfnod Allweddol 3 - nodwyd mai'r rheswm dros hyn oedd un Ysgol Uwchradd ym Mangor.
- Nodwyd y byddai yn syniad da i gael aelodau o staff a disgyblion o Ysgol Tywyn i ddod draw i'r Pwyllgor Iaith i drafod sut mae'r Siarter Iaith Uwchradd wedi mynd ymhellach ac wedi gallu newid agweddau at yr iaith o fewn y gymuned. Mynegwyd fod angen nodi beth yw'r arferion da o fewn Ysgol Tywyn fel bod modd lledaenu i ysgolion eraill ar draws y sir.
- Trafodwyd os oes modd rhwydweithio ac ysgolion ar draws Cymru ac nid Gwynedd yn unig, gan fod angen efallai rhannu arferion da'r sir ar draws Cymru. Mynegwyd fod arferion da yn cael ei rhannu yn rhanbarthol drwy GwE.
- Nodwyd fod gwaith da yn cael ei wneud mewn ysgolion ac mae ystadegau arbennig o dda. Mynegwyd fod Ysgol Dolbadarn wedi derbyn rhagorol yn y 5 maes, ac yn un o ddwy ysgol drwy Gymru sydd wedi derbyn rhagorol yn y maes.

PENDERFYNIAD

Derbyniwyd yr adroddiad.

8. AIL-STRWYTHURO CANOLFANNAU IAITH

Cyflwynodd y Pennaeth Addysg wybodaeth ar ail strwythuro'r Canolfannau Iaith yng Ngwynedd. Pwysleisiwyd y Pennaeth Addysg mai ond briffio yn unig fyddem heddiw yn ôl y drefn gywir. Nodwyd fod pedwar opsiwn dan ystyriaeth wedi eu trafod, Yn dilyn prosesau ymgynghorol, rhwng Adnoddau Dynol, gwasanaeth Addysg, staff uniongyrchol a'r Undeb yn Hydref 2018.

Nodwyd fod y drafodaeth ymgynghorol wedi digwydd yn Hydref 2018, i ymateb sefyllfa ariannol yr adran ar gyfer 2019/20 sydd yn dangos diffyg o £96,000. Nodwyd na all y gwasanaeth Addysg cyfiawnhau'r gost o ddarparu arian cyfatebol.

Y ffordd orau ymlaen, nodwyd, heb doriad diffygiol i'r safon dysgu ac i ddiogelu'r gweithle bydd rhaid cyflogi dau berson i bob canolfan. Edrychwyd ar fframwaith a strwythur cyflogaeth y Canolfannau Iaith fel maent ar hyn o bryd gan gwestiynu'r ffordd orau i symud ymlaen. Mynegwyd gyda chwyddiant mewn cyflogau a phensiynau'r gweithwyr cyflogedig yn barod, bydd edrych ar y gost effeithiol cyn ystyried cwtogi, manylwyd ar y 4 opsiwn sydd gan yr adran.

Pwysleisiwyd fod y gwasanaeth wedi edrych ar yr ochor gyllidol, effaith ar safon dysgu'r

Gymraeg, a sicrhau diogelwch o fewn y canolfannau (h.y. isafswm o ddau berson i bob canolfan) cyn cyflwyno'r opsiynau.

Amlinellwyd yr opsiynau a ganlyn:

Opsiwn 1:

- Cau un Canolfan Iaith Gynradd.
- Cynyddu Capasiti pob Canolfan Iaith i dderbyn 19 o ddysgwyr.
- Strwythur staffio o Arweinydd ac Athrawes ymhob Canolfan Iaith.

Opsiwn 2:

- Pob Canolfan Iaith yn parhau'n agored.
- Capasiti Canolfan Iaith Dolgellau yn cynyddu i 16. Capasiti pob Canolfan Iaith arall yn aros yr un fath.
- Strwythur staffio o Arweinydd a Chymhorthydd ymhob Canolfan Iaith.

Opsiwn 3:

- Pob Canolfan yn parhau'n agored.
- Capasiti Canolfan Iaith Dolgellau yn cynyddu i 16. Capasiti pob Canolfan Iaith arall yn aros yr un fath.
- Un Arweinydd ar gyfer yr holl Ganolfannau Iaith Gynradd, strwythur o Athro a Chymhorthydd ymhob Canolfan Iaith (ble na leolir yr Arweinydd).
- Strwythur staffio o Arweinydd a Chymhorthydd yn y Canolfan Iaith Uwchradd

Opsiwn 4:

- Pob Canolfan yn parhau'n agored.
- Capasiti Canolfan Iaith Dolgellau yn cynyddu i 16. Capasiti pob Canolfan Iaith arall yn aros yr un fath.
- Un Arweinydd ar gyfer yr holl Ganolfannau Iaith Gynradd ac Uwchradd, gyda strwythur o Athro a Chymhorthydd ymhob Canolfan Iaith (ble na leolir yr Arweinydd).

Derbyniwyd sylwadau gan yr Aelodau gan gyfeirio at wrthwynebiad i'r opsiynau a ddarparwyd gan y gwasanaeth Addysg. Nodwyd pryder am ansawdd yr addysg os bydd rhaid dewis un o'r opsiynau uchod. Teimlai'r Aelodau y byddai'n well ganddynt gael trafodaeth bellach gyda'r athrawon ynglŷn â'r opsiynau. Mewn ymateb, nododd y Pennaeth Addysg bod trafodaethau cyfreithiol wedi eu cyflawni gyda'r athrawon yn unol â'r gofynion.

Eglurwyd y bydd yr eitem o flaen y Pwyllgor Craffu Addysg ac Economi ar y 24 o Ionawr 2019.

PENDERFYNIAD

Derbyniwyd yr adroddiad.

9. CWYNIION IAITH

Cyflwynwyd yr eitem gan nodi nad oedd adroddiad ysgrifenedig. Mynegwyd y bydd adroddiad llawn yn cael ei gynnwys yn y cyfarfod nesaf. Esboniwyd mai'r brif eitem i'w drafod oedd negeseuon allan o swyddfa staff, yn benodol yn fewnol, gan fod yr holl aelodau bellach yn cael ei gynnwys fel staff y Cyngor. Nodwyd fod cwyn wedi ei godi fod y negeseuon allan o swyddfa yn uniaith Gymraeg yn fewnol. Holwyd os dylai fod yn ddwyieithog, penderfynwyd fod angen iddo aros yn uniaith Gymraeg ac i egluro i'r aelod a oedd wedi codi'r mater.

Dechreuodd y cyfarfod am 10.00 y.b. a daeth i ben am 12.35 y.h.

CADEIRYDD